

Η ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΗΘΙΚΗΣ

ΥΠΟ

ΑΝΤΩΝΙΟΥ Κ. ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ

Ὁ κλάδος τῆς Χριστιανικῆς Κοινωνικῆς Ἠθικῆς (ΧΚΗ), ὡς αὐτοτελῆς καὶ ἀνεξάρτητος τοῦ κλάδου τῆς Χριστιανικῆς Ἠθικῆς, εἶναι σχετικῶς νέος, ἐπεβλήθη δὲ κατόπιν μακροχρονίων ἀγώνων, ἰδίᾳ ἐντὸς τῶν κόλπων τῆς προτεσταντικῆς θεολογίας. Ὡς σχετικῶς νέος κλάδος χαρακτηρίζεται ἀπὸ ὅλα ἐκεῖνα τὰ ἐλαττώματα, ἀλλὰ καὶ προτερήματα, τὰ ὁποῖα ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ κάθε τι τὸ «νέον». Εἰς τὰ ἐλαττώματα τοῦ κλάδου ἀνήκει κατ' ἀρχὴν ἡ ἀμφισβήτησις τόσον τοῦ περιεχομένου, ὅσον καὶ τοῦ χαρακτηρισμοῦ αὐτοῦ, εἴτα δὲ ἡ ἔλλειψις ἐνιαίου ἐρευνητικοῦ προγράμματος καὶ μεθόδων ἐρεύνης, ἡ ἔλλειψις ἐνιαίας καθιερωμένης ὀρολογίας κ.τ.τ. Ταῦτα πάντα παρέχουν μὲν βεβαίως εἰς τὸν ἐρευνητὴν μίαν σχετικὴν ἐλευθερίαν περὶ τὴν ἐρευναν καὶ πρωτοτυπίαν περὶ τὴν δημιουργίαν, οὐχ ἦττον ὅμως προκαλοῦν καὶ πολλαπλᾶς δυσχερείας. Τὸ θετικὸν εἰς τὴν ὅλην ὑπόθεσιν εἶναι, ὅτι δημιουργεῖται πνευματικὸν «σκάνδαλον». Τὰ πνεύματα ἀφυπνίζονται ἀπὸ τοῦ ληθάργου, εἰς τὸν ὁποῖον συνήθως ὀδηγεῖ ἡ ἀσφάλεια καὶ ἡ ἐγγύησις τῆς καθιερωμένης «ἐπιστημονικῆς Jargon», διακλύεται δυναμικῶς ἡ πνευματικὴ στατικότης, ἀνακαλύπτονται προβλήματα ἐκεῖ, ὅπου ἐβασίλευε τὸ κράτος τοῦ αὐτονοήτου, καταργεῖται ὁ πνευματικὸς «ἐπαρχιωτισμὸς» (Provincialismus), ἐπέρχεται ῥιζικὴ ἀναθεώρησις τῶν μέχρι τοῦδε πολλακίς ἀκριτῶς παραδεδεγμένων, προσφέρεται ἕδαφος ἐλευθέρου δογματισμῶν καὶ ἰδεολογικῶν προκαταλήψεων, ἀποδεσμεύεται τὸ πνεῦμα καὶ δημιουργεῖται ἡ ἐλευθέρη ἐκείνη πνευματικὴ ἀτμόσφαιρα, ἐντὸς τῆς ὁποίας μόνον εἶναι δυνατὴ μία συνετὴ ἀντιμετώπισις τῶν μεγάλων προβλημάτων. Διὰ μίαν ἐπιστήμην ὡς εἶναι ἡ Θεολογία, ἡ ὁποία ζῆ καὶ κινεῖται ἐντὸς τῶν πλαισίων τῆς παραδεδομένης καὶ αὐστηρῶς ἀκριβοῦς δογματικῆς ὀρολογίας, τυγχάνει ἡ ὑπαρξίς τοιοῦτου ἐλευθέρου «ἐννοιολογικῆς στατικότητος» κλάδου λίαν ἀπαραίτητος καὶ ἐπωφελῆς, τοσοῦτω μᾶλλον, καθ' ὅσον ἡ ΧΚΗ ὑποδεικνύει εἰς τὴν Θεολογίαν νέους τομεῖς, μὴ τυχόντας εἰσέτι τῆς δεούσης προσοχῆς ἢ καὶ χαρακτηριζομένους ὡς «κοσμικούς», εἰς τοὺς ὁποίους ἐν τούτοις τυγχάνει ἀπαραίτητον νὰ συντελεσθῇ ἐκκλησιαστικὴ καὶ θεολογικὴ ἐργασία. Ἐκ παραλλήλου παρέχει τὴν ἀφορμὴν διὰ νὰ προσδοθῇ τὸ ἀναγκαῖον θεολογικὸν βάθος εἰς ἑτέρους τομεῖς, εἰς τοὺς ὁποίους τὸ τυχὸν συντελούμενον ἐκκλησιαστικὸν ἔργον διακονίας κινδυνεύει νὰ προσ-

λάβη χαρακτηῆρα ἐπιφανειακὸν καὶ μηχανικὸν καὶ νὰ μεταβληθῆ εἰς «εὐσεβῆ ρουτίαν».

Ἡ ἴδρυσις τοῦ κλάδου τῆς ΧΚΗ δὲν πρέπει νὰ παρεξηγηθῆ ὡς προσπάθεια τῆς Θεολογίας καὶ τῆς Ἐκκλησίας νὰ προσαρμοσθῆ πρὸς τὸν πνευματικὸν συρμὸν τοῦ «κοινωνιολογεῖν», ἀλλὰ πρέπει νὰ νοηθῆ ὡς μία ἀπαίτησις τῶν «σημείων τῶν καιρῶν», μία ἀπαίτησις τῆς σημερινῆς πνευματικῆς καὶ κοινωνικῆς κρίσεως πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν Θεολογίαν, αἱ ὁποῖαι καλοῦνται νὰ δώσουν εἰς τὰ κρίσιμα προβλήματα τῆς ἐποχῆς ἀπάντησιν ἐπικαιρον. Διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ ἀνταποκρίνεται ἡ Θεολογία πρὸς τὴν ἐπιτακτικὴν ἀναγκαιότητα τῆς στροφῆς τῆς σκέψεώς της ἀπὸ μόνον τῶν αἰωνίων μεταφυσικῶν προβλημάτων καὶ πρὸς τὴν ἐνδοκόσμιον πραγματικότητα, χωρὶς φυσικὰ καὶ νὰ καθίσταται οὕτως ἡ ἰδία ἐνδοκόσμιος¹. Τοῦτο θὰ ἀπετέλει ἀντίφασιν πρὸς τὸν «θεανδρικὸν χαρακτηῆρα» καὶ τὴν «θεανθρώπινον» φύσιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Θεολογίας ὡς ἐκκλησιαστικοῦ ἔργου. Ἡ Θεολογία δὲν ἀποσκοπεῖ εἰς τὸν πλουτισμὸν τῶν γνώσεων ἢ τὴν τέρψιν τοῦ πνεύματος, ἀλλὰ κινεῖται πάντοτε ἐντὸς τῶν πλαισίων τῆς ἀποστολῆς τῆς Ἐκκλησίας πρὸς ἁγιασμὸν καὶ σωτηρίαν τῶν πιστῶν. Τὴν ἀναγκαιότητα τῆς στροφῆς πρὸς τὴν ἐνδοκόσμιον πραγματικότητα ἀντελήφθη ἐνωρίτερον ἡ Φιλοσοφία, ἔκφρασιν δὲ τῆς στροφῆς ταύτης ἀποτελεῖ ἡ φιλοσοφία τῆς ζωῆς καὶ ἡ σύγχρονος ὑπαρξικὴ φιλοσοφία.

Ἡ χρῆσις τοῦ ὅρου «Χριστιανικὴ Κοινωνικὴ Ἠθικὴ».

Διὰ τοῦ ὅρου τούτου ἐπιθυμοῦμεν νὰ ἀποδώσωμεν τὸν εἰς τε τὴν ῥωμαιοκαθολικὴν καὶ τὴν προτεσταντικὴν θεολογίαν καθιερωθέντα χαρακτηρισμὸν τοῦ κλάδου ὡς Sozialethik (Κοινωνικὴ Ἠθικὴ). Ἡ ὕφ' ἡμῶν γενομένη προσθήκη «χριστιανικὴ» δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα σχολαστικότητος περὶ τὴν ἀκριβολογίαν τῶν ἐκφράσεων, ἀλλὰ τυγχάνει λίαν ἀπαραίτητος πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τῶν λοιπῶν, μὴ χριστιανικῶν, «Κοινωνικῶν Ἠθικῶν» καὶ πρὸς πρόληψιν παρεξηγήσεων ἐκ τῆς συγχρόνου χρήσεως τοῦ ὅρου εἰς τὴν φιλοσοφικὴν Ἠθικὴν, παρὰ τοῖς ἄγγλοις ἐμπειροκίους καὶ τὴν θετικιστικὴν κοινωνιολογίαν.

Ὡς πρὸς τὴν χρῆσιν τοῦ ὅρου: «Κοινωνικὴ Ἠθικὴ», ὁ ὁποῖος ἐχρησιμοποίηθη τὸ πρῶτον ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς προτεσταντικῆς θεολογίας², ὑπῆρξε μακρὰ ἔρις ἐὰν ἡ προσθήκη «κοινωνικὴ» εἶναι ἀπαραίτητος ἢ καὶ καθόλου ἀποδεκτέα. Ἰπεστηρίχθησαν δύο ἀντικρυς κείμενα ἀπόψεις:

1. Ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ χαρακτηρεῖ ὁ P. Tillich (Systematische Theologie, Bd. I, σελ. 9, Stuttgart 1955) τὴν συστηματικὴν θεολογίαν ὡς τὴν μεταξὺ δύο πόλων κινουμένην ἐπιστήμην, ἥτοι τῶν αἰωνίων ἀληθειῶν ἀφ' ἐνὸς καὶ τῆς Zeitsituation ἀφ' ἑτέρου.

2. Πρῶτος ἐχρησιμοποίησε τὸν ὅρον ὁ λουθηρανὸς θεολόγος A. v. Oettingen (1827-1906) ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ: Moralstatistik. Versuch einer Sozialethik auf empirischer Grundlage (1868).

α. Ἡ ἔννοια «Ἠθικῆ» εἶναι ἀφ' ἑαυτῆς ἰκανὴ καὶ ἀρκετὴ πρὸς δῆλωσιν τοῦ πράγματος, ἐφ' ὅσον ἐν τελευταίᾳ ἀναλύσει πᾶσα Ἠθικὴ ἔχει σχέσιν καὶ ἀναφορὰν πρὸς τὴν κοινωνίαν, τὸ κοινωνικὸν σύνολον, καὶ ὡς ἐκ τούτου εἶναι κατ' ἀνάγκην κοινωνικὴ Ἠθικὴ. Μία ἀτομικὴ Ἠθικὴ εἶναι οὐ μόνον ἀδύνατος πρακτικῶς ἀλλὰ καὶ ἀκατανόητος θεωρητικῶς, ἐφ' ὅσον οὐδὲν ἄτομον ζῆ μεμονωμένον. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι δημιούργημα τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος, τοῦ Milieu, τὸ δὲ καθῆκον αὐτοῦ συνίσταται εἰς τὴν λήθην τοῦ ἰδίου ἐγῶ καὶ τὴν ἀλτρουϊστικὴν θυσίαν ὑπὲρ τοῦ συνόλου (Altruismus)¹.

β. Ἐτεροὶ ἀντιθέτως ἡμφεσβήτησαν τὴν ὑπαρξιν τοῦ πράγματος «Κοινωνικὴ Ἠθικὴ», ὑποστηρίζοντες ὅτι πλὴν τῆς (ἀτομικῆς) Ἠθικῆς οὐδεμία ἄλλη ὑπάρχει ἢ δύναται νὰ ὑπάρξῃ, καθ' ὅσον μόνος ἐκτελεστικὸς ἠθικῶν πράξεων καὶ φορεὺς ἠθικῆς εὐθύνης εἶναι τὰ ἄτομα ἕκαστα καὶ οὐχὶ τὸ σύνολον. Τὸ ἄτομον εἶναι τὸ πᾶν, ἢ δὲ Κοινωνία οὐδὲν πλέον εἶναι ἢ ἄθροισμα ἀτόμων. Ἀπαραίτητος προϋπόθεσις τοῦ ἠθικοῦ πράττειν καὶ τοῦ ἠθικοῦ καταλογισμοῦ μιᾶς πράξεως εἶναι ἡ ὑπαρξις ἐλευθέρας βουλήσεως καὶ λογικοῦ, ταῦτα δὲ προσιδιάζουσι μόνον εἰς τὰ πρόσωπα. Ἐὰν ἕκαστος πράττῃ τὸ καθῆκόν του καὶ ἐπιδιώκῃ τὴν προσωπικὴν τελείωσίν του, ἢ τελείωσις τῆς κοινωνίας ἐπέρχεται αὐτομάτως².

Οὐσιαστικῶς πρόκειται περὶ μιᾶς ἀδικαιολογήτου καὶ ἀστηρίκτου ἀντιθέσεως, καθ' ὅσον ἡ Ἀτομικὴ καὶ ἡ Κοινωνικὴ Ἠθικὴ δὲν ἀποκλείουσι ἀλλήλας, ἀλλ' ὡς θὰ ἴδωμεν, ἀποτελοῦν τοὺς δύο κίονας, ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζεται τὸ οἰκοδόμημα τῆς Εἰδικῆς Ἠθικῆς. Ὁ περιορισμὸς ταύτης εἰς μόνον τὸν ἀτομικὸν ἢ μόνον τὸν κοινωνικὸν³ τομέα εἶναι ἐσφαλμένος καὶ παραβλάπτει τὴν ὑπόθεσιν τῆς Εἰδικῆς Ἠθικῆς.

Σήμερον ἐπεβλήθη ὁ ὄρος «Κοινωνικὴ Ἠθικὴ» καὶ μάλιστα τόσον ἐπὶ φιλοσοφικοῦ, ὅσον καὶ ἐπὶ θεολογικοῦ ἐδάφους. Ἡ ῥωμαιοκαθολικὴ θεολογία διατηρεῖ παραλλήλως καὶ τὸν ὄρον «Soziallehre» καὶ «Gesellschaftslehre», ὑπάρχει ὅμως διαφωνία κατὰ πόσον δύναται νὰ γίνηται λόγος περὶ «διδασκαλιῶν», ὁ δὲ ὄρος Sozialethik κατακτᾷ ὄλον ἐν καὶ περισσότερον ἔδαφος καὶ ἐντὸς τῶν κόλπων αὐτῆς.

Διὰ τοῦ ὄρου «Κοινωνικὴ Ἠθικὴ» χαρακτηρίζεται σήμερον ὁ κλάδος

1. Κοινωνικὴν ἐκδέχονται τὴν καθόλου Ἠθικὴν μεταξὺ ἄλλων καὶ οἱ Bacon, A. Comte [ὁ καὶ χρησιμοποίησας τὸ πρῶτον τὸν ὄρον Altruismus (vivre pour autrui)], ὁ Hegel καὶ τὰ δολοκληρωτικὰ συστήματα. (δόλοκρατία).

2. Ἀτομικὴν ἐκδέχονται τὴν Ἠθικὴν μεταξὺ ἄλλων καὶ οἱ: Σωκράτης, Στωϊκοί, Ἐπικούρειοι, Descartes, Kant, Spinoza, Hobbes, Fichte, Herbert, ὁ ῥωμαντισμὸς, ὁ Liberalismus, Individualismus, Existentialismus.

3. Κίνδυνος περιορισμοῦ ταύτης εἰς μόνον τὸν κοινωνικὸν τομέα ὑπῆρξεν ἰδίᾳ κατὰ τοὺς μεταξὺ τῶν δύο παγκοσμίων πολέμων χρόνους, ὅτε ἡ κοινωνικότης κατέλαβε πρωτεύουσαν εἰς τὰς μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων σχέσεις καὶ ἐκ λόγων καιρικῶν.

ἐκεῖνος τῆς Εἰδικῆς Ἠθικῆς, ὁ ὁποῖος διαπραγματεύεται τοὺς κανόνας καὶ τὰ ἠθικὰ ἀξιώματα, τὰς ἠθικὰς ἀρχὰς καὶ ἀξίας, αἱ ὁποῖαι πρέπει νὰ ρυθμίζουσι τὸν κοινωνικὸν βίον τοῦ ἀνθρώπου πρὸς ἐξασφάλισιν μιᾶς δικαίας καὶ ἐλευθέρας καὶ ἀξίας τοῦ ἀνθρώπου πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς συμβιώσεως. Τὸ ἔδαφος καὶ ἡ δικαιοδοσία τῆς ΚΗ ἐκτείνεται εἰς ἐκείνας τὰς ζώνας ὑπευθύνου βίου, αἱ ὁποῖαι διεκφεύγουσι τοῦ ἐλέγχου τῶν μεμονωμένων ἀτόμων καὶ δημιουργοῦν ὑπὲρ-προσωπικὴν σχέσιν. Ὑπὸ τὸν εἰδικώτερον ὄρον «Χριστιανικῆ Κοινωνικῆ Ἠθικῆς» νοεῖται ὁ κλάδος ἡ τὸ τμήμα ἐκεῖνο τῆς Χριστιανικῆς Ἠθικῆς, ὁ ὁποῖος ἐξετάζει ὑπὸ τὸ χριστιανικὸν πρῶμα τὰ ἐκ τῆς κοινωνικῆς συμβιώσεως τῶν ἀνθρώπων ἀνακύπτοντα προβλήματα καὶ μάλιστα ὅσα δὲν ἐξαρτῶνται ἀμέσως ἐκ τῆς ἠθικῆς ποιότητος καὶ δὲν δύνανται νὰ ἀναχθοῦν τελικῶς εἰς τὴν ἠθικὴν εὐθύνην τοῦ χριστιανοῦ, ὡς μεμονωμένου προσώπου λαμβανομένου, ἀλλ' ἀναφέρονται εἰς τὸ κοινωνικὸν σύνολον, ὡς πλέον τι τοῦ ἀθροίσματος τῶν ἀτόμων νοούμενον, καὶ τοὺς κρατοῦντας κοινωνικοὺς θεσμοὺς. Ἡ ΧΚΗ ἀγωνίζεται διὰ τὴν διαμόρφωσιν τοιοῦτου κοινωνικοῦ βίου, διὰ τὸν ὁποῖον ὑψίστη ἀξία δὲν εἶναι οἱ θεσμοὶ, ἀλλὰ ὁ ἄνθρωπος.

Ἡ θέσις τῆς Κοινωνικῆς Ἠθικῆς ἐντὸς τοῦ συστήματος τῆς καθόλου Ἠθικῆς

Ὡς καὶ προηγουμένως εἴπομεν, ἡ προμνημονευθεῖσα ἀντίθεσις μεταξύ Ἀτομικῆς καὶ Κοινωνικῆς Ἠθικῆς καὶ ἡ ἐκάστοτε καταβαλλομένη προσπάθεια ἀναλύσεως τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἄλλην ἐκκινοῦν ἀπὸ ἐσφαλμένων προϋποθέσεων. Ὁ περιορισμὸς πάσης Ἠθικῆς εἰς τὴν Κοινωνικὴν Ἠθικὴν ἐκκινᾷ ἐκ τῆς προϋποθέσεως ὅτι ὁ ἄνθρωπος ζῆ πάντοτε ἐντὸς κοινωνίας καὶ οὐδέποτε μεμονωμένως καί, ὡς ἐκ τούτου, πράττει πάντοτε ἐν ἀναφορᾷ καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν κοινωνικῶν προϋποθέσεων καὶ τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος. Ἡ θέσις αὕτη δὲν εἶναι κατ' ἀρχὴν ἐσφαλμένη, ἀλλ' ἐκφράζει μίαν πραγματικὴν πλευρὰν τοῦ ἠθικοῦ προβλήματος. Ἡ ἀπολυτοποίησις ὅμως ταύτης ἀποτελεῖ διαστροφὴν τῆς ἀληθείας διὰ τῆς καθολικεύσεως τοῦ μερικοῦ. Ἡ γενίκευσις τοῦ μερικοῦ ἀποτελεῖ τὴν πνευματικὴν βάσιν πάσης αἰρέσεως καὶ ιδεολογικοῦ δογματισμοῦ. Ὡς παρατηρεῖ ὁ Berdjajew ὁ ἄνθρωπος δὲν ὑφίσταται μόνον τὴν ἐπίδρασιν τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος, ἀλλ' ἐκ παραλλήλου προβάλλει καὶ εἰς τὸ περιβάλλον τοῦτο ἐκ τοῦ βάθους τῆς ὑπάρξεώς του ἐσωτερικὰς προσωπικῆς ἐμπειρίας, ἐπὶ τῶν ὁποίων θεμελιούται ὁ κοινωνικὸς βίος¹. Ἡ σχέση μεταξὺ προσώπου καὶ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος δὲν εἶναι σχέση ἐτερονομίας τοῦ προσώπου ὑπὸ τοῦ περιβάλλοντος ἢ καὶ ἀνάπαλιν, ἀλλὰ σχέσις διαλεκτικῆ. Ὀντολογικῶς θεμελιούται τοῦτο εἰς τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου ὡς προ-

1. N. Berdjajew: *Existentielle Dialektik des Göttlichen und Menschlichen*. München 1951, S. 119 ἐξ.

σώπου ἅμα καὶ κοινωνικοῦ ζώου. Ἐνεκα τούτου καὶ ἡ σχέσις μεταξύ Ἀτομικῆς καὶ Κοινωνικῆς Ἠθικῆς δὲν ἐκφράζεται διὰ τοῦ σχήματος «εἶτε-εἶτε», ἀλλὰ διὰ τοῦ σχήματος «τόσον-ὅσον». Τοῦτο σημαίνει ὅτι δὲν ἀποκλείουν, ἀλλὰ συμπληροῦν ἀλλήλας. Ὁ τόπος τῆς ἠθικῆς εὐθύνης τοῦ ἀνθρώπου δὲν δύναται νὰ ἀναζητηῖται εἰς ἓνα ἐκ τῶν πόλων: πρόσωπον-μέλος κοινωνίας, ἀλλ' ἐντὸς τῆς πολικότητος ταύτης, (in der Polarität), ὡς θὰ ἔλεγεν ὁ P. Tillich. Αἱ ἀκολουθίαι μιᾶς ἀπολυτοποιήσεως τοῦ κοινωνικοῦ χαρακτῆρος τῆς Ἠθικῆς εἶναι ἀρνητικαὶ καὶ παραβλάπτουν τόσον τὴν ὑπόθεσιν τῆς καθόλου Ἠθικῆς διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ κοινωνικοῦ Determinismus καὶ τοῦ σχετικισμοῦ τῶν ἠθικῶν ἀξιῶν, ὅσον καὶ τὴν ὑπόθεσιν τῆς Κοινωνικῆς Ἠθικῆς, ἥτις ἄγεται κατ' ἀνάγκην ἐκτὸς θέματος ἢ τοῦλάχιστον παραμελεῖ τὸ κύριον αὐτῆς θέμα. Τὸ αὐτὸ συνεπάγεται καὶ ἡ ἀπολυτοποιήσις τοῦ ἀτομικοῦ χαρακτῆρος τῆς ἠθικῆς πράξεως.

Ἡ Κοινωνικὴ Ἠθικὴ ἔχει ἴδιον ἀντικείμενον ἐρεύνης, μὴ ταυτιζόμενον μῆτε μετὰ τοῦ ἀντικειμένου τῆς Γενικῆς ἢ Καθολικῆς, μῆτε μετ' ἐκείνου τῆς Ἀτομικῆς Ἠθικῆς. Ἐνῶ ἡ Γενικὴ ἢ Καθολικὴ Ἠθικὴ ἐξετάζει τὸ πρόβλημα τοῦ ὑψίστου σκοποῦ καὶ προορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῆς ἠθικῆς τελειώσεως αὐτοῦ, ἡ Κοινωνικὴ Ἠθικὴ ἐξετάζει τὴν δυνατότητα πραγματώσεως τοῦ προορισμοῦ του ἐν τῷ συμπλέγματι τῶν κοινωνικῶν αὐτοῦ σχέσεων. Ἡ πρώτη ἐξετάζει τὰς ἠθικὰς ἀρχάς, τὰς ἠθικὰς ἀξίας καὶ τὰ ἠθικὰ ἰδεώδη, ἥτοι τὰ «ὑψηλά» κείμενα καὶ τὴν «κάθετον» ἀναφορὰν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς αὐτά, ἡ δευτέρα ἀντιθέτως τὴν «ὀριζοντίαν» σχέσιν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὰς ἐνδοκοσμικοὺς τάξεις, πρὸς ἃς καθ' ἡμέραν ἀναφέρεται. Ἡ ἀτομικὴ Ἠθικὴ ἐξετάζει τὸ ἠθικὸν πρόσωπον ὡς ἄτομον καὶ τὰ καθήκοντά του πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν ἑαυτὸν του ὡς καὶ τὰς διαπροσωπικὰς σχέσεις τοῦ ἀνθρώπου. Βαρῦνον ἐνταῦθα εἶναι τὸ προσωπικὸν καὶ ἡ ἀτομικότης. Ἀντιθέτως ἐξετάζει ἡ Κοινωνικὴ Ἠθικὴ ἠθικὰ προβλήματα κοινωνικῶν θεσμῶν καὶ βλέπει τὸν ἄνθρωπον κυρίως ὡς ἀναπόσπαστον μέλος τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου. Ἡ σχέσις τῆς Κοινωνικῆς Ἠθικῆς πρὸς τὴν Γενικὴν ἢ Καθολικὴν εἶναι σχέσις μέρους πρὸς ὅλον, σχέσις ὑπαλληλίας, ἐνῶ πάλιν τῆς Κοινωνικῆς πρὸς τὴν Ἀτομικὴν Ἠθικὴν σχέσις ἐπαλληλίας. Κοινὸν μεταξύ Ἀτομικῆς καὶ Κοινωνικῆς Ἠθικῆς εἶναι ὅτι συναποτελοῦν τὴν καλουμένην Εἰδικὴν Ἠθικὴν, τῆς ὁποίας ὑπέρεκειται ἡ Γενικὴ ἢ Καθολικὴ Ἠθικὴ. Ἀτομικὴ καὶ Κοινωνικὴ Ἠθικὴ συμπληροῦν ἀλλήλας καὶ συνεξετάζουν τὸν ἄνθρωπον ὑπὸ τὴν διττὴν ιδιότητα αὐτοῦ ὡς προσώπου ἅμα καὶ μέλους κοινωνίας¹.

1. Σημειωτέον ὅτι ἡ διάκρισις μεταξύ Ἀτομικῆς καὶ Κοινωνικῆς Ἠθικῆς, γνωμὴν διὰ λόγους ἐρεύνης, δὲν εἶναι ἀπόλυτος. Οὔτε ἡ ἀτομικὴ Ἠθικὴ δύναται νὰ ἀπομονώσῃ τὸ ἄτομον ἀπὸ τὴν Κοινωνίαν, οὔτε πάλιν ἡ Κοινωνικὴ Ἠθικὴ δύναται νὰ παραθεωρήσῃ τὸ γεγονός ὅτι ἕκαστον κοινωνικὸν μέλος ἔχει ἀτομικὴν προσωπικότητα. Ὡς χαρακτηριστι-

πρακτικῶς εἰς τὴν διάκρισιν μεταξύ προσωπικῶν εἰς τὸ ἄτομον ἀναφερομένων καθηκόντων (πρὸς τὸν Θεόν, τὴν Φύσιν, τὴν Ζωὴν, τὸ σῶμα κττ.) καὶ τοιούτων ἐκ τῶν κοινωνικῶν θεσμῶν ἀπορροπόντων καὶ εἰς αὐτοὺς ἀναφερομένων. Τούτων ἡ παραμέλησις δὲν παραβλάπτει μόνον τὸν ἠθικὸν χαρακτῆρα ἢ τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' ἔχει ἄμεσον ἀντίκτυπον εἰς μεγαλυτέρας ἢ μικροτέρας κοινωνικὰς ομάδας¹.

1. Οὐχὶ σπανίως συγχέονται τὰ θέματα τῆς Ἀτομικῆς καὶ Κοινωνικῆς Ἠθικῆς, ἰδίᾳ ὅταν πρόκηται ἡ ἐξέτασις προβλημάτων εἰς τὰς διαπροσωπικὰς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων καὶ τὰς σχέσεις αὐτῶν πρὸς τὴν κοινωνίαν ἀναφερομένων. Πολλάκις ἄλλιν δύναται ἐν πρόβλημα νὰ ἀναφέρηται τόσον εἰς τὴν ἀτομικὴν, ὅσον καὶ τὴν κοινωνικὴν Ἠθικὴν, ἀναλόγως τοῦ πρίσματος, ὑπὸ τὸ ὁποῖον ἐξετάζεται. Ἐπειδὴ καὶ παρὰ τοῖς ἐρευνηταῖς δὲν εἶναι σπανία μία τοιαύτη θεματικὴ σύγχυσις, ἐνῶ ἄφ' ἑτέρου ἡ διάκρισις ἀποτελεῖ ἀπαραίτητον προϋπόθεσιν διὰ τὴν καλλιέργειαν τοῦ κλάδου, θὰ ἐπιχειρήσωμεν διὰ παραδειγμάτων νὰ καταστήσωμεν σαφές, πῶς κείνται τὰ ὅρια μεταξύ τούτων, πότε ἐν πρόβλημα παύει νὰ ἀνήκει εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῆς ἀτομικῆς καὶ συνιστᾷ εἰδικὸν πρόβλημα κοινωνικῆς Ἠθικῆς: Ἐν παράδειγμα ἐκ τοῦ κόσμου τοῦ ἐμπορίου: Τὸ θέμα τῆς ἀκριβοῦς μετρήσεως κατὰ τὴν πώλησιν ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀτομικὴν Ἠθικὴν καὶ λύεται ἀναλόγως τῶν ἀτομικῶν ἠθικῶν προϋποθέσεων τοῦ πωλητοῦ. Τὸ αὐτὸ πρόβλημα, ἐξεταζόμενον ὑπὸ τὸ πρῖσμα τοῦ κοινῶν ἀγαθοῦ καὶ τῆς καθόλου οἰκονομικῆς ἐξελίξεως, δὲν ἐξαρτᾶται πλέον ἀπὸ τῆς τοιαύτης ἢ τοιαύτης τοποθετήσεως τῶν μεμονωμένων πωλητῶν, ἀλλὰ συνιστᾷ γενικώτερον πρόβλημα, ὑπαγόμενον εἰς τὴν κοινωνικὴν ἠθικὴν. Ἐπίσης ὠρισμένοι καθιερωμένοι εἰς τὸν κόσμον τοῦ ἐμπορίου θεσμοὶ δημιουργοῦν ὑποχρεώσεις ἠθικὰς καὶ καθήκοντα, τῶν ὁποίων ἡ τήρησις δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὰ ἄτομα ἕκαστα καὶ τοῦ ἠθικοῦ καταρτισμοῦ αὐτῶν — παρὰ ταῦτα δὲν μειοῦται ἡ προσωπικὴ ἠθικὴ εὐθύνη — ἀλλ' ἀπορροεῖ ἀπὸ αὐτῶν τῶν θεσμῶν καὶ ὑποχρεοῦν ἀμφοτέρωτα τὰ εἰς ἐμπορικὴν σχέσιν ἐρχόμενα μέρη. Ἐνταῦθα ἀπαιτεῖται μία εὐρυτέρα κοινωνικὴ πολιτικὴ, καθ' ὅσον ὁ ἠθικὸς χαρακτῆρ τοῦ πράττοντος προσώπου δὲν ἐξαρκεῖ οὔτε δύναται νὰ ἐπηρεάσῃ τὸ ἠθικὸν φαινόμενον. Προβλήματα ἀναφερόμενα εἰς τὴν δημοκρατίαν, τὴν πολιτικὴν, τὸ δίκαιον, τὰς φυλετικὰς διακρίσεις, τὰς διαπροσωπικὰς σχέσεις ἐντὸς τοῦ πλαισίου εὐρυτέρων ὀργανισμῶν κττ. δὲν ἐξαρτῶνται ἐκ τῆς καθῆς θελήσεως τῶν προσωπικῶν ἐκάστων καὶ κατὰ ταῦτα ἐκφεύγουν τῆς ἀρμοδιότητος τῆς ἀτομικῆς ἠθικῆς. Ἡ προσωπικὴ μου ἄποψις περὶ πολέμου λ.χ. οὐ μόνον δὲν δύναται νὰ ἐπηρεάσῃ τὸ κατὰ πόσον τὸ κράτος, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνήκω, θὰ εἰσέλθῃ εἰς πόλεμον ἢ ὄχι, ἀλλ' οὐδὲ καὶ τὴν προσωπικὴν μου ἀποχὴν δύναται νὰ ἐπιβάλλῃ. Ἀκριβῶς δὲ τὰ προβλήματα ταῦτα, εἰς τὰ ὁποῖα α) τίθεται τὸ θέμα τοῦ κοινῶν ἀγαθοῦ καὶ β) ὁ ἄνθρωπος παρουσιάζεται καὶ ἐνεργεῖ ὡς ἀναπόσπαστον μέρος εὐρυτέρου ὄλου καὶ κατ' ἐπιταγὴν τοῦ ὄλου, ἀποτελοῦν καὶ τὸ εἰδικὸν θέμα τῆς Κοινωνικῆς Ἠθικῆς. Ἡ ἄποψις τῶν ἀτομιστῶν ὅτι ἐφ' ὅσον ἕκαστος ἄνθρωπος πράττει τὸ καθῆκόν του καὶ ἐπιδιώκει τὴν τελιοποίησιν τοῦ ἑαυτοῦ του, ἐπέρχεται αὐτομάτως καὶ ἡ ἠθικὴ ἀνάπτυξις τοῦ ὄλου, δὲν δύναται νὰ γίνῃ ἀποδεκτὴ ἐκ μέρους τῆς Κοινωνικῆς Ἠθικῆς, ἀντιτίθεται δὲ καὶ πρὸς τὰ πράγματα, ἰδίᾳ εἰς τὴν σύγχρονον κοινωνίαν, τὴν ὅποιαν χαρακτηρίζει τὸ ἀπρόσωπον, ὁ πολυκεντρισμός καὶ ἡ πολυπλοκὸς ὀργάνωσις. Θέμα τῆς ἀτομικῆς Ἠθικῆς εἶναι αἱ διαπροσωπικαὶ σχέσεις «τοῦ ἐνὸς πρὸς τὸν ἄλλον», ἐνῶ τῆς Κοινωνικῆς αἱ ὑπερ-προσωπικαὶ «τοῦ ἐνὸς μετὰ τοῦ ἄλλου» ἐν τῇ ὀργανώσει καὶ τοῖς κοινωνικοῖς θεσμοῖς.

Ἡ ῥωμαιοκαθολικὸς θεολόγος K.F. Utz καὶ διευθυντῆς τοῦ διεθνοῦς Ἰνστιτούτου πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν ἐπιστημῶν (Institut International des Sciences Sociales et

Χριστιανική Ἠθική καὶ Χριστιανική Κοινωνική Ἠθική.

Ἡ σχέσις τῆς Χριστιανικῆς Κοινωνικῆς Ἠθικῆς πρὸς τὴν Χριστιανικὴν Ἠθικὴν εἶναι ἀνάλογος τῆς σχέσεως τῆς Κοινωνικῆς Ἠθικῆς πρὸς τὴν Γενικὴν ἢ Καθόλου Ἠθικὴν, ἥτοι σχέσις μέρους πρὸς ὅλον. Ἡ Χριστιανικὴ Ἠθικὴ δὲν ἐξετάζει μόνον «τὸν ἠθικὸν βίον τῶν πιστῶν, ὡς ἀναπτύσσεται οὗτος ἐπὶ τοῦ χριστιανικοῦ ἐδάφους»¹, ἀλλ' ἐκτίθησι τοὺς ἠθικοὺς κανόνας καὶ τὰ ἠθικὰ παραγγέλματα, τὰ ὁποῖα ἀπορρέουν ἐκ τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας καὶ τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν ἠθικὴν προσταγὴν καὶ ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπον. Τούτων ἡ τήρησις εἶναι ἀπαραίτητος διὰ τὴν ἠθικὴν τοῦ χριστιανοῦ τελείωσιν καὶ τὸν ἀγιασμόν αὐτοῦ. Ἡ χριστιανικὴ Ἠθικὴ διαπραγματεύεται τὴν χριστιανικὴν ἀρχολογίαν, καθηκοντολογίαν καὶ ἀρετολογίαν, αἱ ὁποῖαι συνοψίζονται εἰς τὸ ἠθικὸν ἀξίωμα τῆς τηρήσεως τοῦ Ἁγίου Θελήματος τοῦ Θεοῦ, ὡς τοῦ ὑψίστου Ἀγαθοῦ διὰ τὸν Χριστιανόν. Ἡ Χριστιανικὴ Ἠθικὴ ἐξετάζει — διὰ νὰ ἐπαναλάβωμεν τὴν ἔκφρασιν — προβλήματα καὶ θέματα, ἀναφερόμενα εἰς τὴν «κάθετον» σχέσιν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὰ «ὕψηλά» κείμενα. Ἀναλόγως τῆς λύσεως τῶν προβλημάτων τούτων τοποθετεῖται ὁ ἄνθρωπος καὶ εἰς τὴν «ὀριζοντίαν» σχέσιν αὐτοῦ πρὸς τὸν κόσμον καὶ τὸ κοινωνικὸν σύνολον. Τὰς εἰδικὰς ταύτας κατὰ πλάτος σχέσεις τοῦ ἀνθρώπου ἔχει ὡς θέμα ἡ ΧΚΗ καὶ πάντοτε ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὰς ἀρχὰς τῆς Χριστιανικῆς Ἠθικῆς.

Τὸ εἰδικώτερον πρόβλημα τῆς ΧΚΗ εἶναι τὸ ἐρώτημα: κατὰ ποῖον τρόπον δύναται ὁ ἄνθρωπος νὰ πραγματώσῃ εἰς τὸν καθ' ἡμέραν κοινωνικὸν βίον του τὸ περιεχόμενον τῆς πίστεώς του. Τὸ ἐνδιαφέρον τῆς ΧΚΗ στρέφεται εἰς τὴν προσπάθειαν γεφυρώσεως μεταξὺ θεωρίας καὶ πράξεως ἐν τῇ Θεολογίᾳ καὶ τῷ βίῳ, μεταξὺ τοῦ θεωρητικοῦ περιεχομένου τῆς χριστιανικῆς πίστεως, τῶν ἠθικῶν κανόνων καὶ ἐπιταγῶν, ὡς ἐκτίθενται ὑπὸ τῆς Συστηματικῆς Θεολογίας (Δογματικῆς καὶ Ἠθικῆς) ἐπὶ τῇ βάσει τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τῆς Ἱερᾶς Παραδόσεως, ἀφ' ἑνός, καὶ τῶν καθημερινῶν ἀπαιτήσεων, τὰς ὁποῖας ἐγείρει εἰς τὸν ἄνθρωπον ἰδίᾳ ὁ σύγχρονος τεχνικὸς καὶ πολιτικὸς βίος, ἀφ' ἑτέρου. Σκοπὸς ἐνιαῦθα εἶναι ἡ προσπάθεια ν' ἀπαντήσῃ ἡ Θεολογία εἰς

Politiques ἐν Fribourg (Ἐλβετίας) καθορίζει ὡς ἀκολούθως τὸ ἔργον τῆς Κοινωνικῆς Ἠθικῆς (ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ Sozialethik, I Teil, Die Prinzipien der Gesellschaftslehre, Heidelberg 1958 S. 87): «Das Sozialethische ist also immer dort gegeben, wo zwischen zwei oder mehreren Menschen eine übergeordnete Einheit begriffen wird, in welcher nicht mehr dieser oder jener in einer gesenderten Beziehung zum eigenen Ziel, sondern vielmehr beide zusammen als Ganzes erfasst werden...». «In der Sozialethik werden demnach jene personale Pflichten betrachtet die dem Menschen aufgetragen sind, insofern er Teilfunktion in einem durch das Gemeinwohl gebildeten Ganzen zu erfüllen hat». (S. 89).

1. Χ. Ἀνδρούτσου: Σύστημα Ἠθικῆς, σ. 22.

τὰ συγκεκριμένα κρίσιμα προβλήματα τῆς βιομηχανικῆς ἐποχῆς, συμφώνως πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς Γραφῆς καὶ τῆς Παραδόσεως. Κατὰ πόσον ἡ Θεολογία εἶναι εἰς θέσιν νὰ πράξῃ τοῦτο, κατὰ πόσον δύναται νὰ ἐκφράσῃ γνώμην ἐπὶ προβλημάτων, τὰ ὁποῖα ἦσαν τελειῶς ἄγνωστα καὶ ξένα διὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ πρώτου χριστιανισμοῦ, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ πρῶτα 1800 ἔτη τῆς ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας, τοῦτο εἶναι πρόβλημα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὑφίστανται διαφωναίαι καὶ ἐντὸς τῶν κόλπων τῆς Θεολογίας, ἰδίᾳ τοῦ προτεσταντικοῦ τύπου. Δὲν εἶναι τοῦ παρόντος νὰ ἐπεκταθῶμεν ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου, τὸ ὁποῖον χρήζει ἰδίας μελέτης λόγῳ τῆς σπουδαιότητος αὐτοῦ. Ἐκ τῆς τοιαύτης ἢ τοιαύτης λύσεως τούτου ἐξαρτᾶται καὶ ἡ δυνατότης διὰ μίαν Χριστιανικὴν Κοινωνικὴν Ἠθικὴν. Ἀνεξαρτήτως ὅμως τῆς θεωρητικῆς ταύτης πλευρᾶς τοῦ ζητήματος ἀναντίρρητος τυγχάνει ἡ ἀνάγκη τῆς στροφῆς τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὰ προβλήματα ταῦτα. Τὸ ἔργον τῆς ΧΚΗ ἀποτελεῖ οἷονεὶ νέαν Ἱεραποστολὴν καὶ «νέον κήρυγμα» πρὸς τὸν ἀποξενωθέντα τῆς Ἐκκλησίας καὶ —δυνάμει ἢ ἐνεργείᾳ— ἐκκοσμικευθέντα κόσμον, χωρὶς νὰ παύῃ ἐκ παραλλήλου νὰ ἔχῃ ὑψίστην σημασίαν καὶ διὰ τὰ πιστὰ τῆς Ἐκκλησίας τέκνα, τὰ ὁποῖα εὐρίσκουν εἰς μίαν σύγχρονον γλῶσσαν καὶ ὀρολογίαν τὴν ἀπάντησιν εἰς τὰ καταθλίβοντα αὐτὰ κρίσιμα προβλήματα τοῦ συγχρόνου πολιτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου. Δι' αὐτῆς πληροφορεῖται ὁ φέρων τὸ ὄνομα τοῦ χριστιανοῦ ὑπὸ ποίαν μορφήν σήμερον καὶ κατὰ ποῖον συγκεκριμένον τρόπον ἀπευθύνεται πρὸς αὐτὸν ὁ Κύριος εἰς τὸν καθ' ἡμέραν βίον του καὶ ποῖα ἠθικὰ κοινωνικὰ καθήκοντα καὶ ὑποχρεώσεις ἀπορρέουν ἐκ τῆς πίστεώς του. Διὰ τοῦ ἔργου τῆς ΧΚΗ εὐρίσκουν καὶ πάλιν ἡ Ἐκκλησία καὶ ἡ Θεολογία «Ἐξοδον» ἀπὸ τοῦ πνευματικοῦ καὶ ὀρολογικοῦ Γκέττο εἰς τὸν «κόσμον» καὶ πραγματοποιεῖ ἡ Ἐκκλησία τὴν ἀποστολὴν τῆς «ἐν τῷ κόσμῳ, ἀλλ' οὐκ ἐκ τοῦ κόσμου». Συγχρόνως προσφέρεται εἰς τὸ ἐκκοσμικευθέντα κόσμον ἡ εὐκαιρία νὰ ἀνακαλύψῃ εἰς τὸ βάθος τῆς ὑπάρξεώς του τὰς κινητοποιούσας καὶ συντηρούσας αὐτὸν ἀρχὰς τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Ἐνῶ ἀφετηρία τῆς Χριστιανικῆς Ἠθικῆς εἶναι ὁ Θεὸς—Πατὴρ καὶ ἡ «καλὴ λίαν» τάξις τῆς Δημιουργίας, ἀφετηρία τῆς Χριστιανικῆς Κοινωνικῆς Ἠθικῆς εἶναι ὁ Σαρκωθεὶς Υἱός, ὡς Λυτρωτῆς τοῦ Κόσμου, ἡ Incarnatio ὡς ἀφετηρία καὶ μόνη ὁδὸς διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς διὰ τῆς ἁμαρτίας κλονισθείσης ἐν τῷ κόσμῳ δημιουργικῆς τάξεως. Ἡ Χριστολογία καὶ Ἀνθρωπολογία ἐπηρεάζουν ἀποφασιστικῶς τὸ περιεχόμενον καὶ τὰς ἐπιδιώξεις τῆς ΧΚΗ, ἡ ὁποία κατ' ἀνάγκην ἐξελίσσεται διαφόρως ἐντὸς τῶν διαφορῶν ὁμολογιακῶν κατευθύνσεων.

(Συνεχίζεται)